

Fra soldater av folket til soldater for staten

Thor Christian Bjørnstad

Norges Idrettshøgskole, Seksjon for kultur og samfunn
thor.christian.bjornstad@nih.no

Artikkelen sporer et skifte i diskursen om den norske soldaten – fra fredlig forsvaret av nasjonen til statens redskap for ytterligere alliansemessig integrering. Formålet med artikkelen er å illustrere hvordan soldatens identitet er en konstruksjon basert på samtidig kontekstuell endring: Hvordan artikuleres soldatens identitet og hvilke representasjoner av soldaten ligger til grunn for denne artikulasjonen? Det vil si, hvilke modell(er) av den profesjonelle soldaten brukes som utgangspunkt for å forstå det å være soldat, og hvordan kan denne meningskonstruksjonen sees i lys av historisk endring og behovet for nye legitimeringsregimer? Artikkelen bygger på intervjuer med norske profesjonelle soldater gjort i 2005, og gir således et bilde av hvor raskt globale endringer forårsaker lokal institusjonell tilpasning.

Nøkkelord: militærsosiologi, profesjonelle soldater, identitet, institusjonell endring, globalisering

Krigen og soldatens konstituerende rolle for kollektiv politisk identitet har gjennom nasjonenes historie lagt betydelige føringer for definisjonen av "oss" i relasjonen til de "andre". I norsk sammenheng har denne identitetskonstruksjonen først og fremst vært fremmet gjennom fredsprosjektet og folkets eierskap til statens voldsapparat, slik dette har vært organisert gjennom vernepliktsverket. I tiåret etter den kalde krigen har derimot den norske tradisjonen stått overfor omfattende reformer, og den profesjonelle soldaten er blitt et av de viktigste satsningsområder for ytterligere transnasjonal militær integrering. Denne raske institusjonelle forskyvningen har tvunget frem nye

og alternative diskursive mobiliseringer, der samtidige identifikasjonsmarkører som ”krigeren” står i sterk relieff til tidligere soldatrepresentasjoner.

Selv om forsvaret fortsatt er avhengig av verneplikten for å rekruttere soldater, utgjør antallet vervede soldater et stadig større innslag av styrkene. Behovet for profesjonelle soldater har økt som en konsekvens av de krav internasjonale operasjoner stiller til kvalitet og samarbeidsevne (St. prp. Nr.42, 2003–2004: punkt 6.3). Forsvaret har derfor fått en annen oppgave enn hva det tradisjonelt har vært tilskrevet. Etter andre verdenskrig var Forsvaret vel så mye et nasjonalt integreringsprosjekt og klassekompromiss som et forsvar mot en eventuell Sovjetisk invasjon (Neumann og Ulriksen 1997: 113). Dette arbeidet er langt på vei ferdig og stridskreftene introduseres i dag overfor et nytt sikkerhetspolitisk paradigmeskifte.

Intensjonen med artikkelen er å vise hvordan tidligere meningstilskrivelser til det å være norsk soldat både står i kontrast til og danner kontinuitet til samtidige representasjoner. Jeg redegjør først for hvordan historiske, sosiale og realpolitiske institusjonelle føringer danner rammen for stadig definisjonskamp og legitimeringen av hva som skal være norske soldater. Deretter gir jeg et innblikk i hvordan dagens Telemarkbataljon fremstiller soldaten i kamp som en legitim representasjon av samtidens norske soldat. Denne representasjonen sees så i kontrast til hvordan soldater fra samme bataljon få år tidligere forstod sin egen rolle; i relasjon til det norske samfunnet; til andre nasjoners soldater og i relasjon til den lokale sivilbefolkningen i de ulike utenlandsopdrag de hadde deltatt i.

Norsk militærsosiologi – et uutforsket tema

Å belyse det militære som felt for identitetskonstruksjon er viktig av flere grunner. For det første undervurderes betydningen av krigen (eller fraværet) som konstituerende faktor for kollektiv identitet. Dette er problematisk fordi militæret i betydelig grad har virket som en samfunnsmessig integrerende institusjon (Neumann og Ulriksen 1997: 113). Samtidig er denne funksjonen i ferd med å endres uten nevneverdig debatt i den norske offentlighet. For det andre har opprettholdelsen av et nasjonalt forsvar hatt sin legitimitet i forsvar av territoriet og i ”folkeforsvaret”, slik dette er blitt praktisert gjennom verneplikten. I de tilfeller norske soldater har avtjent utenlandstjeneste har dette stort sett vært som FN-soldater, legitimert ut i fra tradisjonell norsk freds-

aktivisme. Denne legitimiteten er nå i ferd med å utfordres av behovet for alliansemessig solidaritet og global militær deltakelse, og i et slikt scenario kan ikke lengre legitimiteten sikres gjennom nasjonsbygging, men må ta innover seg ulike regionale eller internasjonale tolkninger av den globale utviklingen (Friis 2005: 108). Den videre utviklingen av Forsvaret blir derfor et spørsmål om hvem nordmannen skal være i et globalt sikkerhetspolitisk perspektiv, gjennom de orienteringer og posisjoneringer som gjøres ved å bruke det militære som et aktivt utenrikspolitisk middel.

Artikklen plasserer seg i kjernen av den litteraturen som fokuserer på at pågående endringer i det militære feltet må forstås i en global kontekst. Studiene er i mindre grad rettet inn mot nasjonale anliggende, men ser disse i lys av tematikk som økt profesjonalisering og globalisering, internasjonalt militært samarbeid om fredsbevarende oppdrag og sosiale, profesjonelle og politiske aspekter ved asymmetrisk krigføring (Caforio 2009).

Norske sosiologer har i liten grad interessert seg for militærets betydning som samfunnsinstitusjon. Den norske litteraturen er flerfaglig med tyngdepunkt i skjæringspunktet statsvitenskap – historie, uten at dette i seg selv avgrenser fra sosiologiske temaer. Av klassikerne finner vi Vilhelm Auberts artikkel ”Den hemmelige organisasjon – Undergrunnsbevegelsen som sosialt system”, skrevet ut fra forfatterens egne erindringer om deltakelsen i den norske hjemmefronten (1991: 172). Samtidige studier er gitt av Karsten Friis (1999), med *Stat, nasjon og verneplikt: en genealogisk analyse av stats og nasjonsbygging i Norge med fokus på verneplikten* (1999), Ståle Ulriksen (2002) *Den norske forsvarstradisjon – militærmakt eller folkeforsvar?*, Torunn Laugen Haaland og Eirik Guldhavs (2004) *Bruk av norske styrker i kampen mot internasjonal terrorisme* og Bård Mælands (2004) *Skadeskutt idealisme*. Senere studier har også i større grad fokus på temaer som globalisering, rolleforståelse, identitet og kultur. Her har Tourun Laugen Haaland gitt et viktig bidrag med doktorgraden *Small Forces with a Global Outreach* (2008) i tillegg til Håkon Edstöm, Nils Terje Lund og Janne Matlary (red.) (2009) *Krigerkultur i en fredsnasjon*. I forlengelsen av denne typen endringsperspektiv diskuterer også filosofen Anders McD Sookermany (2010) i *The Embodied Soldier: Towards a New Epistemological Foundation of Soldering Skills in the (Post) Modern Norwegian Armed Forces*, hvordan endring også fordrer en ny epistemologisk fundert forståelse for soldatferdigheter.

Selv om sosiologien om det militære kan spores tilbake til Agust Comtes *Cours de Philosophie Positive* og er blitt behandlet av sentrale europeiske

sosiologer som Max Weber (Caforio 2006), etableres militærsosiologien først og fremst som et amerikansk forskningsfelt i etterkant av andre verdenskrig. Grunnsteinen ble lagt av Samuel A. Stouffer, som ved hjelp av sitt enorme team bestående av sosiologer, antropologer og psykologer, gjorde mer enn fem hundre tusen soldatintervjuer i perioden 1942 til 1945. Rapportene ble sammenfattet i *The American Soldier* (1950), og er til dags dato det største empiriske arbeidet utført i samfunnsvitenskapens historie. Av andre sentrale klassikere kan nevnes Samuel Huntingtons *The Soldier and the State* (1957) og Morris Janowitzs *The Professional Soldier* (1960), i tillegg til Coates og Pellegrins *Military Sociology: A Study of American Military Institutions and Military Life* (1965), Littels *Handbook of Military Institutions* (1971) og Langs *Military Institutions and the Sociology of War* (1972) (Caforio 2006; Siebold 2002).

Utgangspunktet for en analyse av sivilmilitære relasjoner har ifølge Christopher Dandeker (2002: 2) tradisjonelt blitt konseptualisert med utgangspunkt i tre imperativer for endring. Det første imperative tar utgangspunkt i spørsmålet: Hvorfor bygger vi militære organisasjoner? Svaret ligger naturlig nok i den internasjonale konteksten, som nødvendigheten av å ha et forsvar for opprettholdelse av statens handlingsrom og juridiske suverenitet. Endringer sees da først og fremst som en realpolitisk tilpasning til forandringer i internasjonale forhold, og har etter Huntingtons klassiker *Soldier and the State* blitt omtalt som det *funksjonelle imperativet*. Det andre imperativet tar for seg statens hjemlige kontekst og omhandler sosiale, kulturelle, økonomiske, teknologiske og politiske forhold, betegnet som *sosiale imperativer*. De sosiale imperativene problematiserer behov som for eksempel at militæret svarer til sivile forventninger. I tillegg kommer det tredje, det *historiske imperativet*, som adresserer samfunnets sosiale arv. Man spør for eksempel om nasjonen har tradisjon for imperialism eller nøytralitetshistorie, eller om erfaringer med krig og hvilken stilling det militære har i samfunnet som helhet? Det historiske imperativet omfatter kort og godt en stats forsvarshistorie og dennes betydning for videre endring.

Historisk imperativ

Norsk fredsidentitet var i sin tid et svar på og en demarkasjon mot hva som ble betraktet som destruktiv kontinental maktpolitikk, som Napoleonskrigene og de to verdenskrigene. Fredsarbeidet ble derfor hovedbudskapet i den norske

staten av 1905 sin profilering som internasjonal aktør (Knutsen 2002: 95). På tross av vissheten om interne og eksterne trusler har dette bestått. Norge har fremstått som en forholdsvis avmilitarisert nasjonalstat, hvor troen på internasjonal humanisme og internasjonale institusjoner er blitt en iboende del av nasjonal identitet (Friis 2005: 98). Orienteringen inngår som del av en skandinavisk tradisjon, der man har kappes om å fremstå som humanitære stormakter. Den skandinaviske kosmopolitiske humanismen har vært et iboende perspektiv ved internasjonale operasjoner. I etterkant av 1990-årenes uroligheter på Balkan er det for eksempel blitt hevdet at de nordiske statene, gjennom å adressere grunnleggende humanitære årsaker til konflikt, eksternaliserte noen av de kjerneverdiene som kjennetegner de nordiske nasjonene. Man forsøkte for eksempel å angripe konfliktens sosiale og økonomiske røtter og ikke bare dens voldelige manifestasjoner (Bjørkdal 2005: 225). Ved bruk av ingeniørsoldater har man for eksempel gått lengre enn den "globale politirollen" som ofte tilskrives vestlig militærmakt, gjennom å bygge infrastruktur, legge rørledning for vann osv.

På tross av "krigen mot terror", alliansemessig integrering innad i NATO og en økende profesjonalisering av norske styrker etter anglo-amerikansk modell (Mjøset og Holde 2002: 90), står fortsatt freden og det humanitære som sterk identitetsmarkør vedrørende norsk identitet og representasjonen av norsk militært bidrag i utlandet. At det offisielle bildet av den norske soldaten skrives i fredens tegn sier noe om styrken i den nasjonale diskursen. Det er med andre ord vanskelig å legitimere bruken av norske styrker uten å knytte an til fred (Matlary 2009). Likevel innebærer det norske fredsprosjektet en viss korrespondansen med det som etter den kalde krigens slutt er blitt omtalt som økt vestlig entusiasme for styrking av et mulig internasjonalt samfunn etter vestlig liberal-demokratisk modell (Ulriksen 2002: 236). Denne korrespondansen gir rom for både kontinuitet og brudd med tidligere tradisjoner.

Funksjonelt imperativ

I likhet med resten av vesten blir globalisering og fraværet av invasjonstrussel brukt som rasjonale for reform og omstrukturering (Dandeker 2002: 14). Forsvarets nye oppgaver, slik det kommer frem på forsvarspolitisk nivå (St.prp.nr. 42, 2003–2004: punkt 3.4.2), er å bidra til NATOs innsatsstyrke og være brannkorps mot "globaliseringens ustabile periferi". Denne periferien beskrives som

den nye fronten, materialisert som Afghanistan og Irak, med terroristen som en ny uhåndgripelig transnasjonal fiende. De nye soldatene skal ikke bare forsvare norsk territorium i tradisjonell forstand, men de skal også danne et forsvar mot det som beskrives som en latent dominoeffekt av fare, forårsaket av fattigdom og ustabile stater i det globale randområdet. Det tegnes et komplekst bilde som krever et bredt operasjonsspekter og en sterkere transnasjonal integrering av vestlig militærmakt, der Europa må tilpasse seg USAs militære forsprang. I likhet med resten av de europeiske nasjonene står Norge således i et politisk spenningsforhold, mellom en strukturell integrering med USA som sentrum, versus en orientering mot et mer autonomt Europisk forsvarssamarbeid (Dandeker 2002: 10).

Sosialt imperativ

I europeisk kontekst setter det pågående arbeidet med å knytte nye sivilmilitære relasjoner krav til økt oversikt og transparens. Man trekker på kompetanse fra academia og ulike humanitære organisasjoner, hvilket er både resurskrevende og kilde til konflikt. Målet er at denne kompetansen i tillegg til medias innsyn skal sikre dynamisk debatt rundt sikkerhetspolitiske spørsmål, og lukke eventuelle sivilmilitære gap (Dandeker 2002: 15). I tillegg til å sikre samsvar mellom sivile og militære verdier her hjemme har denne aktiviteten også som mål å øke den militære kompetansen til å møte en økende kulturell og operasjonell kompleksitet. Forsvarministeren har for eksempel innledet møter med Redd Barna over temaet *eventuell konfrontasjon med barnesoldater* (Forsvarsdepartementet 20.10.06).

Et av tiltakene i denne "siviliseringprosessen" er å sørge for at rekrutteringen i større grad gjenspeiler den sosiale sammensetningen av samfunnet. På tross av verneplikts minskende betydning som rekrutteringsmodell og NATOs mål om fullstendig avskaffelse (Mjøset og Holde 2002), spiller verneplikten fortsatt en rolle for vestens militærapparat. Moderniseringen av verneplikten er således ikke bare et svar på funksjonelle imperativer, men også et resultat av sosiokulturelle begrensninger. Felles for Europa er at den kollektive pliktfølelsen forsvinner til fordel for et individualistisk fokus på selvrealisering (Dandeker 2002; Friis 2005).

De tre kategoriene er gjensidig knyttet sammen og både det *funksjonelle*, det *sosiale* og det *historiske* former nasjonens politisk kollektive identitet. I tilknytning til identitetsteori kan imperativene ses i relasjon til aktørenes persep-

sjon av omgivelsene (Dandeker 2002: 4) og tolkes som tre rådende forståelsesrammer for den meningen soldater tilskriver sin profesjonsidentitet.

Soldaten som identitetskonstruksjon

Den empiriske analysen tar utgangspunkt i individuelle intervjuer med 11 profesjonelle soldater som jobber i Telemarkbataljonen. Ti av disse var grenaderer (laveste grad av vervede soldater) og en offiser. Intervjuene var frivillige og ble gjennomført i bataljonens lokaler. Utvalget av soldater ble gjort av bataljonens informasjonsoffiser, ut i fra kriteriet at soldatene skulle ha erfaring fra utenlandsoppdrag. Målet med intervjuene var å få innsikt i de forholdene som var av størst betydning for soldatenes identitetskonstruksjon.

Analysen av empirien baserer seg på et diskursanalytisk perspektiv. Diskurs defineres i denne sammenheng som; "(...) et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av relasjoner" (Neumann 2001: 18). Ut fra denne definisjonen kan vi si at diskursanalyse handler om å undersøke hva språket gjør og oppnår, og hvilke forhold som må være oppfylt for at et utsagn skal ha innvirkning. Diskurser virker slik sett strukturerende, de danner sosiale mønstre av relasjonelle betydningsfastlåsnings som streber mot å skyve ut artikulasjoner som ikke er forenlig med diskursens entydighet (Jørgensen og Phillips 1999: 148). Det er denne utelatelsen som gir føringer for praksis. Vi handler med utgangspunkt i representasjonene tilknyttet en gitt diskurs, og reproducerer eller modererer disse i tråd med våre strategier. Fastleggelsen av mening, som i relasjonen mellom aktører og deres tilknytning til identitetskategorier, har derfor en koordinerende effekt på sosial praksis. Hvordan identiteter tilrettelegges for samfunnets medlemmer blir derfor fundamentalt for hvordan maktrelasjoner introduseres og utøves og dermed hvordan samfunnet reproducerer og endrer seg (Fairclough 2002: 168).

Identiteter, som kollektive kategorier, homogeniserer det mangfoldige. Å navngi en gruppe, ved å fortelle dem hva de "er", er derfor å forfølge politiske strategier med diskursen som ressurs (Neumann 2001: 129). I dette ligger det at identiteter er mer enn hvordan vi velger å fortelle historien om oss selv. Identiteter inngår i kampen om å definere virkeligheten og å få individer til å handle etter denne definisjonen. Selvet betraktes i denne sammenheng som

en relasjonell størrelse, et utgangspunkt som bunner i at individets oppfatning av seg selv som meningsfylt, er avhengig av den sosiale konteksten individet til enhver tid befinner seg i. Selvet og identiteten utgjør et relasjonelt forhold, forankret i de institusjoner som posisjonerer den rollen individet tiltrer. Soldaten er slik sett kontekstuell og gjenstand for stadig legitimering og definisjonskamp innenfor ulike institusjonelle regimer (Webb 2006). Føringer for denne definisjonskampen kan forstås innenfor rammene av tre imperativer for endring jeg introduserte ovenfor.

Intervjuene ble gjort med utgangspunkt i en forståelse av identitet som en relasjonell størrelse. Dette betyr at jeg ønsket å fange soldatenes forståelse av seg selv i relasjon til signifikante "andre". Hvilke signifikante andre som trekkes frem må også forstås i lys av den kontekst informantene forteller historien om seg; altså i en intervjusituasjon med meg som norsk sosiolog. For ordens skyld har jeg valgt å strukturere de ulike funnene innenfor identitetskategoriene etter Tzvetan Todorovs (1992: 197) typologi for relasjonen til "den andre". Fremstillingen vil struktureres etter tre akser. Den første viser hvilken verdidom soldatene feller overfor sine signifikante "andre" (aksiologisk plan). Den andre aksens anskueliggjør hvordan soldatene nærmer seg eller distanserer seg til "sine andre", og hvordan de posisjonerer seg selv i denne relasjonen, som underordnet eller overordnet (praksiologisk plan). Den tredje aksens danner graderinger over hva soldatene vet om "den andre", altså hvor godt man kjenner deres identitet (epistemisk plan). Todorovs typologier hjelper oss på denne måten å se hvorledes identiteter som symboler står i ulike verdirelasjoner til hverandre.

For å lokalisere den dominante forståelsen av hva som skal være det "legitime" bildet av norske profesjonelle soldater, tar jeg først utgangspunkt i hvordan Telemarkbataljonen representerte seg selv som organisasjon. Informasjonspamflettene "Hurtig reaksjon – Fleksibel styrke" og "Verdigrunnlag Telemarkbataljonen" (Telemarkbataljonen 2004) gav innsyn i hvilke verdigrunnlag som skulle legitimere den norske soldaten. Deretter vil jeg vise hvordan soldatene i 2005 presenterte egen identitet ved å vise til hvilke "andre" som var relevante i markering av soldatenes identitet og selvforståelse. Dominante kategorier var lokale sivilbefolkningen i de oppdrag soldatene henter sine erfaringer fra, soldater fra andre nasjoner og det norske sivile samfunnet. For å underbygge hvordan referansene til andre soldater sa noe om den identiteten og misjonen informantene tilla seg selv, valgte jeg å vise hvordan de som enkelt-individer refererte til den gruppen de var medlemmer av. Jeg viser i denne sammenheng også hvordan de plasserte seg innad i det militære systemet.

Telemarkbataljonens presentasjon av seg selv

I 1993 ble Telemarkbataljonen etablert som et profesjonelt bidrag til NATOs IRF-styrke (Immediate Reaction Force). Intensjonen var å sette opp en infanteribataljon for å knytte Norge opp til de endringene som har preget alliansen siden tidlig på 1990-tallet. Telemarkbataljonen ble reetablert i 2002 som en del av forsvarets hurtige reaksjonsstyrke, satt opp for å kunne løse ethvert militært oppdrag innenfor et vidt spektrum av mulige uforutsigbare scenarioer. Bataljonen er satt opp med en stridsvogneskadron, to mekaniserte infanterikompani, stab og stridstren – eskadron, med tilhørende pansret oppklaringstropp, kommandoplasstropp og eskadronstabb (kommunikasjon), bataljonstabb, bergningstropp, bombekastertrupp og sanitetstropp. I dag utgjør bataljonen rundt 450 grenaderer og befal og utgjør en del av NATOs High Readiness Force (HRF).

Siden 2003 har bataljonen operert i Kosovo, Irak og Afghanistan og viser i dag et ganske annet bilde av seg selv enn hva som var tilfellet i 2005. I dag frontes krigen som sentral identitetsmarkør.

Dette er krigs- og kamphandlinger med sjanse for tap av menneskeliv. Men alle våre soldater har kommet ut av trefninger med livet i behold, forklarer sjef for Mekanisert infanteri KP4, major Rune Wenneber til Forsvaret.no (04.09. 2009).

Videre kan man lese hvordan soldatenes krigsinnsatts valideres opp mot forventninger om profesjonalitet i henhold til strid og mot. Ved opplesningen av nominasjonsskrivet til en medaljeutdeling i 2009, het det at:

Avdelingen falt under ild fra fienden. Soldaten løp raskt til en av de ubemannede maskingevær[–]posisjonene. Han bemannet våpenet og svarte med effektiv ild. Resten av laget kunne dermed søke dekning på grunn av hans ildekning. Soldatlaget kunne dermed igjen ta kontroll over situasjonen og vinne kampen. Soldaten viste beslutsomhet og mot under ild (Forsvaret.no).

Dagens fremstillinger står i relativt sterk kontrast til det bilde bataljonen og dens soldater gav av seg selv fire år tidligere. Endringene har skjedd rask og gir et bilde på hvordan økt global interaksjon og avhengighet gir raskere institusjonelle forskyvninger på hjemmebane.

I 2005 kunne man lese at Telemarkbataljonen, slik det kommer frem i informasjonspamfletten *Hurtig reaksjon – fleksibel styrke* (Telemarkbataljonen mars

2004), var et effektivt, moderne og profesjonelt bidrag til Norge og NATOs sikkerhet: "Telemarkbataljonen er en forsmak på den nye Hæren. Invasjonsforsvaret tilhører fortida. Mobiliseringshæren var gårdagens løsning. Innsatshæren blir til". (Telemarkbataljonen 2004: 2). Informasjonsskrivet knyttet bataljonen til endringene etter den kalde krigen, med en klar avgrensning til tidligere norske forsvarstradisjoner. Den nye situasjonen ble beskrevet som en utvikling fra stabilitet og klare definerte trusselbilder, til økende kompleksitet og destabilisering. Man argumenterte for at Forsvaret måtte utvikle seg parallelt med utviklingen av trusselbildet, og at Telemarkbataljonen nettopp var et svar på dette. Bataljonen ble beskrevet som et fleksibelt eliteorientert innsatsforsvar, med klar distinksjon til det masse-orienterte statiske invasjonsforsvaret: "Tjenesten i Telemarkbataljonen er givende. Men det er en tjeneste som ikke er egnet for alle. Og alle er ikke egnet for en tjeneste i bataljonen" (Telemarkbataljonen 2004: 23). Det nye forsvaret skulle være mindre og mer effektivt, og samtidig ha større slagkraft, stridsevne og fleksibilitet. Bataljonen så seg selv som en del av den endringen som preget alliansen for øvrig, gjennom å vektlegge interoperabilitet (samarbeidsevne), høyteknologisk satsning og nettverksbasert tankegang:

Forsvaret og hæren blir stadig mer høyteknologisk, og teknologibaserte systemer knytter ulike deler av forsvaret sammen i funksjonelle nettverk. Nettverksbasert forsvar er et nøkkelord for fremtiden, hvor soldater, våpen og annen utrustning knyttes sammen (Telemarkbataljonen 2004: 3).

Fordi det fokuseres på kulturforståelse, verdier og holdninger har bataljonen utarbeidet et eget verdigrunnlag i tillegg til Forsvarets overordnede. Coveret på dette skrevet bærer påskriften: "integritet, mot, lojalitet, omsorg, initiativ og handlekraft, uselviskhet og avdelingsånd, disiplin og selvkontroll, respekt for andre", listet opp i stikkordsform. Soldaten skal være "helstøpt, pålitelig og rettferdig". Soldaten skal ikke bare ha mot til å gjennomføre oppdraget, men også ha moralsk mot til å gjøre det som er rett, og avstå fra det som er galt. Lojalitet skal rettes både mot den som er underordnet, så vel som sideordnet og overordnet i det militære hierarkiet. En god soldat skal også ha initiativ til å handle på egen hånd samtidig som man mestrer det som beskrives som den høyeste form for disiplin, nemlig selvdisiplin.

Selvdisiplinen sees som en forutsetning for respekt og tillit blant soldater. Soldatene i Telemarkbataljonen skal også være ansvarsfulle og vise omsorg for hverandre: "Som soldater i Telemarkbataljon behandler vi andre – fiende, egne og allierte – slik vi selv ønsker å bli behandlet. Tilgjengelige midler, utlevert

utstyr og naturen forvalter vi med respekt” (Telemarkbataljonen 2004). Verdigrunnlagets etiske forankring tilskrives samfunnets historiske og kulturelle grunnverdier i kristen og humanistisk tradisjon, samt FN-pakten, FNs menneskerettighetserklæring og internasjonal rett. Verdigrunnlaget skal være bindende og førende for Telemarkbataljonenes virksomhet, og dens soldater skal utvikles, trenes og bedømmes i forhold til dette. I forhold til internasjonal tjeneste skal det etterstrebes en høy etisk standard i form av respekt og toleranse overfor kultur og egenart.

Fremstillingen vitner om en tilpassning til samtidens endrede institusjonelle mønstre, først og fremst forårsaket av det funksjonelle imperativet. Som svar på behovet for en transnasjonal militær integrering konstruerer Telemarkbataljonen anno 2004 en representasjon av seg selv som står i sterk kontrast til tradisjonelle norske forsvarsavdelinger med tanke på profesjonalitet og anvendelse. At det trekkes inn humanistiske verdier i fremstillingen av en moderne profesjonell avdeling, vitner om behovet for å legitimere denne profilen og fase den inn i norsk humanistiske tradisjon, slik dette er blitt uttrykt gjennom internasjonal fredsaktivisme og FNs sentrale rolle som nasjonal identifikasjonsmarkør. Slik sett har fredsprosjektet i kraft av sitt legitimeringspotensial, paradoksalt nok dannet kontinuitet til dagens representasjon av soldaten som ”kriger”.

”Vi” og ”de andre”

Betrakter man soldatenes referanser til ”de andre” ordnet som et hierarki, troner identitetsmarkørene ”amerikanere” og ”briter” på toppen. Dette hierarkiet kan beskrives som en pyramide snudd på hodet, hvor rommet i pyramiden representerer mengden av oppmerksomhet og bredden av nyanser som tilskrives ulike nasjonaliteter. Bredest og i størst detalj illustreres de britiske og amerikanske soldater. Deretter følger ulike representasjoner av andre europeiske og vestlige soldater, slik som soldater fra de nordiske landene, tyskere, nederlendere, italienere og franskmenn. Nederst i den smale enden av denne pyramiden finner man fremstillingen av ikke-vestlige soldater. Det ligger underforstått i kategoriseringene at det å underkjenne mangfoldet ved ”den andre” indikerer graden av distanse mellom selv – gruppen og ”de andre”.

De ”gode” tilskrivelsene danner relasjoner av felleskap. Her er det hva soldatene kaller ”kultur” som vektlegges i form av forståelse via språk og tenke-

måter, altså at nordmenn, briter og amerikanere fremstilles som nære hverandre kulturelt. Slike bånd trekkes også til soldater fra nasjoner som det ikke refereres til i samme grad og disse plasseres derfor lengre ned i hierarkiet. Svensker og dansker beskrives for eksempel som langt nærmere de norske soldatene med tanke på væremåte, tenkesett og naturlig nok språk, enn amerikanere og briter. I det hele tatt tegnes det et vestlig felleskap av forståelse og samarbeidsevne, der norske soldater danner et sentrum, og periferien utgjøres av ikke-vestlige samarbeidsparter. Jeg eksemplifiserer nedenfor hvordan disse relasjonene konstrueres i praksis.

De intervjuede soldatene knytter sitt medlemskap til alliansen gjennom sitt ønske om å fremstå som faglig dyktige og profesjonelle soldater overfor store aktører som USA og Storbritannia:

For Norge så gjelder det å ha profesjonell aksept hos de store (...), for oss er det å få aksept for å være seriøse fagfolk, hos delvis britene og spesielt amerikanerne, som de store landene i NATO, og som vi har en felles forståelse og språk med, det setter vi litt ære i kan du si.

Øvrige felleskap i alliansen knyttes som sagt til land som plasseres lengre ned i hierarkiet, der soldater fra de nordiske landene (Island nevnes ikke) og Canada oppleves som like nordmenn, ofte i kontrast til hvem som er ”annerledes”:

Sånn sett så er det lett å ha med finner, dansker og svensker, de forstår vi best. Engelskmenn og nederlendere forstår vi både språklig og kulturelt, ganske bra. Tyskere til en viss grad. Desto lengre unna Norge du kommer, desto mer må man ta det litt med ro også høre hva de har å si først (latter).

At finner oppleves som ”nære” indikerer at fellesskapsfølelsen bygger på mer enn språklig forståelse, men også væremåte og tilnærmingsmåter. Av de vestlige nasjonalitetene er det italienere, franskmenn og til dels tyskere som oppleves som ”problematiske”, der språket ikke kan sies å være mer uforståelig enn finsk. Språkproblemene er der, men distansen er også et resultat av den noe diffuse kategorien ”tenkesett” og til en viss grad hva noen grenaderer oppfattet som arrogance.

Relasjonen til det amerikanske militæret er tosidig. For ved siden av å inkluderes i et felleskap i form av ønsker om aksept, er de amerikanske soldatene de som i sterkest grad brukes til å demonstrere hvordan man bør eller ikke bør oppføre seg som fredssoldat. De amerikanske soldatene rangeres som dårligere

soldater på et aksiologisk plan. De er med andre ord underlegne nordmenn som fredssoldater. Et sentralt element i denne moralske dommen ligger i karakteristikken av nordmenn som mindre aggressive i sin fremferd overfor lokal sivilbefolkning. Slik de intervjuede fremstiller det, er de norske soldatene mindre pågående og ønsker å oppnå gjensidig tillit ved "(...) å ikke gjemme seg bak panseret sitt" og "slenge AG'en på skuldra"(...), når de tar kontakt med lokalbefolkningen:

Noe av distanseringen til amerikanerne ligger i at de i mindre grad har hatt samarbeidserfaring med dem, til forskjell fra for eksempel britene. På det epistemologiske planet kjenner de stort sett amerikaneren gjennom media, slik som nordmenn flest, men distansen understrekes også i et tilfelle hvor nordmennene opererte innenfor amerikansk teig. Her ble forskjellen mellom nordmenn som humanitære soldater, og amerikanere som stridende betonet:

Vi hadde noen oppdrag i amerikansk teig, men jeg vil ikke si at det var et sånt samarbeid på den måten altså. Det var jo bare behov for å få lagt noen rør og såne ting, ikke sant, det var jo rettet mot lokalbefolkningen.

Amerikanerne anklages for å innlemme hva de norske soldatene ser på som en uskyldig tredje part, nemlig den lokale sivilbefolkningen, inn i selve konflikten. Dette hjelper oss til å se hvilken rolle sivilbefolkningen i de gitte oppdragene betyr for de norske soldatenes syn på egen misjon. Den lokale sivilbefolkningen, et tema jeg vil komme tilbake til, er for nordmennene en sentral identitetsmarkør i konstruksjon av seg selv som utførere av humanitære oppdrag; en lidende part som de skal hjelpe. En slik referanse til egen misjon ligger i nærheten av å være bistandsarbeidere, og danner en sterk markering mot utenlandske stridende soldater. På det praxiologiske planet er distanseringen og den verdimessige overordningen, spesielt overfor amerikanerne, et resultat av hvordan representasjonen av den norske soldaten brukes som retningslinje for identifisering:

Nei altså, jeg vil si at på veldig mange måter er jeg uenig i fremgangsmåten til amerikanerne. Blant annet i hvordan de innretter seg opp mot lokalbefolkningen. Det er klart at hvis ikke lokalbefolkningen, folk, ikke er part i en sak, så er det kjipt å få dem mot seg. Nordmenn har en helt annen tilnærming til de lokale, enn jeg får inntrykk av hva amerikanerne har.

Oppsummert gjennom Todorovs tredelingen vil de amerikanske soldatenes

verdimessige tilmåling (axiologisk nivå), med de norske soldatenes representasjon av den gode soldaten som indikator, underordnes. Det vil si at "amerikanerne" tilskrives verdien som dårligere soldater. Tilskrivelsen korresponderer med den avstanden de norske soldatene har til amerikansk identitet (praksiologisk nivå), gjennom å kategorisere dem som en stridende part i operasjoner. Likevel ser man konturene av en tvetydighet på det praksiologiske nivået, hvor man ved å referere til amerikanernes militærfaglige ekspertise, identifiserer seg med deres militærfaglige idealer og posisjonerer seg som deres underlegne. Det er for amerikanerne man ønsker å vise sine kvaliteter. På det epistemologiske planet gir de fleste soldatene uttrykk for at de i liten grad kjenner amerikanerne ut over deres fremstilling i media.

Selv om de jeg intervjuet anser grenaderer i Telemarkbataljonen for å være bedre fredssoldater enn både britene og amerikanerne, har de en langt mer positiv holdning til britene. Britene fremstilles av alle som svært dyktige, fleksible og profesjonelle soldater, og denne siden av soldatrollen deres ser ut til å danne forbildet for de norske soldatene.

Selv om både briter og amerikanere har gjort ting de norske soldatene ikke ville stått inne for, som for eksempel å ta trofébilder av fallende fiender, er det bare britene som unnskyldes på linje med norske soldater som gjør "dumme" ting. For briternes del legges ansvaret til enkeltmannsnivå og enkeltsituasjoner og ikke medlemskap i kollektive kategorier:

Det er jo det samme som med oss det, du kan jo ha enkeltindivider som gjør ting som gjør at det ikke blir så bra, men det går jo på enkeltsaker, å det blir jo tatt med dem altså. Som avdeling så gjør ikke britene noe dårlig, bortsett fra det du har lest om med tanke på tortur i (...)

Oppsummert etter de tre nivåene ser man at britene på tross av at de ikke er fredssoldater på linje med nordmenn, gis en langt bedre normativ karakter enn amerikanerne. Deres pragmatiske væremåte og fleksibilitet som soldater setter dem nærmere nordmennene på det praksiologiske planet, enn hva som er tilfellet for amerikanere. Ut ifra militærfaglige evner posisjonerer de intervjuede seg som underordnede de britiske. Når det kommer til menneskelige karaktertrekk, anser derimot de intervjuede seg som "bedre" mennesker. De norske soldatene tilskrives en mer sofistikert og autentisk holdning til å være soldater, i kontrast til briternes basale kroppslige behov for eksempelvis alkohol og sex. På det epistemologiske nivået kjenner nordmennene britene langt bedre enn amerikanerne, fordi de i Irak var under britisk kommando. Det er

viktig å gjøre oppmerksom på at i de fleste tilfeller hvor briter og amerikanere omtales i forbindelse med sin fremferd, så blir disse beskrivelsene moderert: "Men det er selvfølgelig vanskelig å, ... vi har aldri vært i krig, sånn som mange av amerikanerne og britene".

I periferien av rommet for fellesskapsmarkeringer, hvor norske soldater som sagt danner sentrum, finner vi "de ikke-vestlige" soldatene; gahnesere, jordanere og nye NATO- medlemmer. De utgjør den gruppen av nasjonaliteter som i minst grad refereres til som identitetsmarkører og plasserer seg derfor nederst i det nevnte hierarkiet. Disse soldatene har man mindre erfaring med, og de betraktes i et par tilfeller som vanskelige samarbeidsparter. Hovedsakelig går forskjellene mellom nordmenn og de "ikke-vestlige" på forventninger om profesjonalitet og lojalitet i henhold til soldatrollen:

R. Men derimot hadde vi noen jordanere, tror jeg det var, å det var jo et kapittel for seg selv egentlig.

I. Har du noen eksempler?

R. Ja, ja, for å få lønn da, så valgte de å stjele litt, enten drivstoff, batterier eller sånne ting fra FN- systemet, og solgte det til lokale aktører. BIH, altså den Bosniske armeen da. For å få litt penger eller damer tilbake.

Nedtoningen av det militære hierarkiet fremstår som et sentralt aspekt i representasjonen av soldatenes medlemskap til bataljonen. Dette kommer spesielt frem gjennom de avgrensninger som gjøres mot andre nasjoners militære avdelinger. Grenaderer og offiserer kan prate sammen som likeverdige ut over hvem som har det endelige ordet, og initiativ fra underordnede er noe som anbefales: "Ja, du er mer arbeidskollega og kompiser, men du vet allikevel hvem som er sjefen. Ja, så man trenger liksom ikke å, få ordren, men: 'Gidder du å gjøre det her eller?' Ja, ja". Denne praksisen begrunnes med at dette er en del av norsk mentalitet; at nordmenn er mer egalitære enn andre nasjonaliteter.:

"(...) Det var relativt store kulturforskjeller, mellom gahnesiske mennesker generelt og hæren, soldatene (...). Det indre makt hierarkiet, altså en troppsjef der og soldatene hans, det var nesten to atskilte verdener. Hos oss er det, vi prater sammen, setter oss ned og tar en kopp kaffe hvis det er en rolig periode."

Den lokale sivilbefolkningen

"Jeg anser det som svært viktig at en som reiser ned til et sted som Irak,

kommer med ydmykhet i forhold til den befolkningen som bor der. Hvis man ikke har det, har man i utgangspunktet tapt”. (oberstløytnant Gunnar Aarseth, stabsoffiser, til Forsvarsnett 21/1 2005)

Oberstløytnantens uttalelse oppsummerer den generelle holdningen blant de soldatene jeg intervjuet. Gitt soldatenes ulike oppdragserfaringer, er det likevel klare felles tendenser med tanke på hvordan den lokale befolkningen fremstilles med referanse til soldatenes egen identitet. Soldatenes erfaringer er hentet fra oppdrag i Bosnia, Kosovo, Irak, Afghanistan, og blant de eldste, fra Libanon.

Sivilbefolkningen i de enkelte landene er sentrale bidragsytere til soldatenes forståelse av seg selv. Generelt oppfattes relasjonen til sivilbefolkningen som bra. Som for Telemarkbataljonen som helhet, er det for den enkelte soldat et poeng i seg selv å få kontakt med sivilbefolkningen. Ved siden av å være en del av det å vinne ”hearts and minds”, ser det også ut til at dette har verdi i seg selv for enkelte av soldatene. I disse tilfellene etterstrebes en fremstilling av seg selv som mer enn soldater i sivilbefolkningens øyne:

Så husker jeg det var en som sa: ‘Norwish very good, british not so good, and american, very bad!’ (imitasjon av arabisk aksent, min bemerkning). Det var det inntrykket de hadde fått da, og de syntes de norske soldatene var veldig bra, og jeg tror ikke de syntes vi var bra bare som soldater, de mente at vi var bra som mennesker, ja som individer.

Sivilbefolkningene forstås først og fremst som de som skal hjelpes og denne hjelpen blir i de fleste tilfeller godt mottatt. Det var viktig for soldatene å vise at de kommer fra Norge. Noe av grunnen er at man vil unngå å bli tatt for å være brite eller amerikaner. Å forklare hvem man var og hvorfor man var der, var også viktig fordi man ønsket å fremstille sin tilstedeværelse som humanitær og til fordel for lokalbefolkningen. At denne hjelpen ble satt pris på og anerkjent var derfor av betydning.

Selv om sivilbefolkningen representeres som det primære målet for soldatenes virksomhet, opprettholdes det også en distanse. Denne distansen uttrykkes ikke bare som kulturforskjell, men også som en mental beskyttelse mot ensidige erfaringer av generell elendighet og som misnøye mot det som oppfattes som utakknemmelighet. Forholdet til sivilbefolkningen beskrives gjennom ulike karakteriseringer av ”den andre”. Disse spenner over alt i fra; ”utrolig snille” og ”utrolig gjestfrie” afghanere, via moderasjoner som; ”Altså, eller veldig bra er vel å ta i litt, kanskje, den var grei”, til som i dette eksempelet fra Irak:

Da hadde vi stått der i flere timer og jobba, svette for å få ting vekk fra husa deres og de er kjempefornøyd for det. Når du da setter deg i kjøretøyet og kjører derifra, så hagler det stein rundt deg, så, blir man ikke så glad i sivilbefolkningen lengre!

Oppsummert som de tre nivåene for relasjonen til "den andre" er kategorien sivilbefolkning gitt en positiv normativ verdi. På det axiologiske nivået er de "gode" gjennom sin klientrolle overfor soldatene som bistandsarbeidere, først og fremst i form av å være identitetsmarkører for soldatene. På det praxiologiske nivået, er sivilbefolkningen underordnet i form av å være "trengende" og avhengige av andres hjelp (klienter), og denne avstanden understrekes spesielt i de tilfeller det refereres til utakknemlighet og fiendtlighet. Kjennskapen til "den andre" avhenger veldig av oppdraget og de enkelte grenaderenes tjeneste. I de ulike KFOR-opdragene kjenner man sivilbefolkningen godt, og det samme inntrykket får man av sivilbefolkningen i Afghanistan. I Irak virker det til at kontakten med sivilbefolkningen har vært mindre.

Det sivile samfunnet i Norge

Også i Norge opererer de intervjuede soldatene med en avgrensning mot det sivile. Videre ser soldatene det norske sivile samfunnet i form av "mannen i gata", som ignorant og lite interessert i hva som egentlig skjer i Rena leir. De fleste sivilister tror militæret er slik de oppfattet det under førstegangstjenesten, noe det er viktig for soldatene å formidle at det ikke er:

Jeg tror egentlig ikke så mange vet hva vi er. Der er liksom; "forsvaret er forsvaret". Sitter gjerne igjen med det inntrykket dem hadde fra førstegangstjenesten, for eksempel. De har ikke innsett at vi er en profesjonell avdeling.

Det er også viktig for soldatene å få den norske befolkningens anerkjennelse for den rollen de spiller, men denne rollen formidles på en problematisk måte av media og av politikerne:

Jeg tror vi har veldig mye gehør for det vi gjør, det jeg misliker, det er det at sånn som når vi var nede i Irak, så ble vi et verktøy for politikerne, ikke sant. De kunne bruke oss til å være uenig. Og det er klart at du føler deg ikke så jævlig smart, når du kommer på Gardermoen på ferie fra Irak, ikke sant, og du føler at du må gå med lua mellom beina, fordi du føler at fremstillingen i media er helt feil.

Media oppfattes som lite kunnskapsrike i forhold til hva bataljonen gjør og hvilke konsekvenser dette har for eksempel i de ulike operasjonene soldatene har deltatt. Ut over dette er forholdet til media ambivalent. De fleste er skeptiske til media med tanke på hvordan de forvalter virkeligheten, på tross av at de syntes journalistene stort sett gir et greit bilde av bataljonen.

Relasjonen til politikerne beskrives med distanse. Soldatene på linje med "mannen i gaten" opplever verden slik "skoen trykker" i motsetning til de som bestemmer (politikerne) "der oppe". Denne avstanden representeres som politikernes mangel på kunnskap, deres ignoranse og upålitelighet. Enkelte oppfatter politikerne som forfølgere av politiske mål ut i fra egen interesse og ikke til sakens beste. Telemarkbataljonen fremstilles i denne sammenheng som et instrument for politikernes vedtak, og i neste omgang som ofre for en debatt de mener burde endt etter at vedtak og bestemmelse er gjort. Det refereres naturlig nok til debatten om norsk innsatts i Irak i disse tilfellene. Videre referer soldatene i liten grad til saksinnholdet fra det politiske nivået. Politikere som gruppe fremstilles unyansert og som homogen ut over distinksjonen regjering versus opposisjon. Soldatene savner anerkjennelse fra politikerne, også fra de som utgjør opposisjonen:

Jeg forholder meg til det som blir sagt her oppe jeg (Rena, min presisering), det er mine retningslinjer. For å bruke ord som kanskje ikke skal brukes da, men alt det pisset som kommer fra regjeringa, det får de bare holde på med! Politikere og politisk arbeid generelt, det er jo bare ljug og bedrag alt. Det er jo bare flisespikeri det, å rakke ned på andre for å få posisjoner selv, (...)

I relasjon til "de andre"

Demarkasjonslinjene i sum, slik de avgrenser grenaderens identitet i relasjon til "de andre", gir et bilde av soldater som ser seg selv som profesjonelle, humane fredssoldater; humane ved å vise respekt overfor sivilbefolkning og først og fremst være til for deres skyld. Dette belyses best gjennom hvordan de karakteriserer andre lands soldater, slik som amerikanere og briter, og gjennom hvordan de favoriserer sine egne bestrebelser på å få kontakt med sivilbefolkningen og slik sett frembringe tillit, anerkjennelse og forståelse, når de forteller om seg selv og sine kolleger i felten. Samme effekt oppnås, som vi skal se, ved å vise til samholdet innad i bataljonen. Kameratskap er et ord som stadig gjentas samtidig som det fremheves av at man ikke dyrker det militære

hierarkiet ut over det nødvendige, og som vist trekkes også egalitet inn som sentralt kulturelt kjennetegn ved det å være nordmann. Soldatenes plassering av seg selv i forhold til både briter, amerikanere og andre, indikerer at de ser seg selv som de beste fredssoldatene, og dette forklares med utgangspunkt i norsk tenkemåte: "Alle hadde et godt inntrykk av nordmennene. De var høflige og ikke fullt så truende som andre landa sine styrker, spesielt som amerikanerne som definerer Kosovo som ei krigssone enda, ikke sant".

Nordmennenes fredsorientering belyses av den relasjonen de knytter til sivilbefolkningen. Sivilbefolkningen fremstår som det primære målet for soldatenes misjon på mikronivå. Relasjonen fremstilles som om de norske soldatene, som væpnede bistandsarbeidere, skal hjelpe og vinne konfliktenes uskyldige tredjepart, sivilbefolkningen. Dette kommer også frem av ønsket om å fremstille seg som noe mer enn en soldat, men også som menneske, eller om man vil, human. Det å vise at man er fra Norge er også viktig, knyttet til det humanitære og fredelige, og slik sett prøve å spre denne diskursive koblingen mellom nasjonal kategori og fred. Avgrensningen til sivilbefolkningen bærer også preg av "den andre" som klient. Det er samfunnet som helhet som skal hjelpes på beina, og man bør derfor ha en profesjonell distanse til den sivile lokalbefolkningen.

For soldatene er det viktig at de fremstår som profesjonelle, noe de føler det sivile underkjenner på grunn av ignoranse. Verken politikere, media eller "mannen i gata", vet ifølge soldatene hva Telemarkbataljonen egentlig er. Skillet mellom det sivile og det militære markerer også skillet mellom sannhet og mindre rene utgaver av begrepet. Det er innad i Telemarkbataljonen den rette virkelighetskonstruksjonen forvaltes, spesielt i motsetning til i politikken og media. Et slikt sannhetsfortrinn virker derfor legitimerende for soldatenes egen del, men derfor også begrensende for kritisk selvrefleksjon.

Karakterisering av egen gruppe

Karakteristikken av fellesskapet i bataljonen, med tanke på holdninger, motivasjon og ikke minst profesjonalitet, var noe alle soldatene identifiserte seg med. Selv om enkelte distanserte seg til deler av fellesskapet, betraktet soldatene sitt medlemskap med stolthet. Medlemskapet til bataljonen ble konstruert innefor rammene av å representere forsvaret og Norge, samtidig som gruppens avgrensninger til omverdenen vitner om et syn på egen gruppe som unik og spesiell.

På linje med bataljonens informasjonsskriv (Telemarkbataljonen 2004) var det viktig for soldatene å vise at de var kvalitativt forskjellig fra andre forsvarsavdelinger og da spesielt de som er i vanlig førstegangstjeneste. Soldatene viser til felleskap av gjensidig avhengighet, der profesjonaliteten utgjør fundamentet:

Alle som er her har et, skal ha et, eller har høyst sannsynlig et ønske om å være her. Å da forventer man at de rundt deg er like motiverte og i fysisk form som deg selv. Det gjenspeiler hvor mye man kan stole på hverandre når det eventuelt blir skarpe ting.

De er knyttet sammen i en gjensidig avhengighet beroende på å vedlikeholde de krav som settes av bataljonens soldater. Kravene er som jeg har vært inne på militærfaglige, men består også av et sett holdninger, som vi skal se samles under betegnelsen profesjonalitet. Disse gjenspeiles også i soldatenes holdning til kvinner i bataljonen. Soldatene er generelt positive til kvinner i militære, bare de vurderes ut i fra individuelle ferdigheter og ikke ut i fra kollektive kategorier som kjønn. Man ønsker for eksempel ikke å forringe kvaliteten på soldater i bataljonen ved at de fysiske kravene senkes. Grenaderene oppfatter seg som en liten sammenspleiset gjeng, hvor kameratskap, lojalitet og respekt er sentrale begreper i karakteristikken av medlemskapet, og inngår i hva det innebærer å være profesjonell. Å være profesjonell er mer enn de rent militærfaglige kunnskapene, og omfatter slikt som respekt for kultur, rettferdighet og det å være en nøytral part overfor lokalbefolkning. Den humane orienteringen kombineres således med realpolitiske tolkninger og alliansemessig solidaritet:

Og hvis vi noen gang møter en trussel som er til fare for Norge og norske interesser, og vi trenger hjelp da, svarer de, så må vi ha ytt noe tilbake. Å det er jeg krystallklar på! Men, jeg er, når jeg ser på min rolle i det her da, så ser jeg veldig på det her med, ikke sant, det å hjelpe dem som har det mye verre enn meg selv.

Rollen som humanitær fredssoldat var den selv-representasjonen som dominerte identitetskonstruksjonen i sterkest grad. Dette behandles som mer eller mindre sentralt hos samtlige av dem jeg intervjuet. Det humanitær ble i de fleste tilfellene begrunnet med at aktiviteten soldatene holdt på med i de respektive oppdragene alltid var til sivilbefolkningens beste:

Det har jo akkurat vært krig der, Vesten mot Irak skulle jeg til å si. Og da for nordmann, å hive på seg snekkerboks og t-skjorta, å gå der å bygge bro uten beskytt-

else, det går jo ikke. Og du ser jo andre humanitære bidrag i FN, de har jo FN-soldater som er med ned der, står vakt og passer sine egne.

Sitatet belyser også hvordan grenaderene som fredssoldater tar for gitt at krigen i Irak sluttet i det øyeblikk den militære seieren ble erklært. Okkupasjonsmaktens mål om fred og stabilitet blir dermed avsondret fra den samlede militære operasjonen, og på denne måten frakobles soldatenes misjon til operasjonen som krig. Nordmennene driver ikke krig, men gjenoppbygging. Aktivitet tilknyttet krig eller kamp ser ut til å danne en sekundær del av den norske soldatrepresentasjonen, til fordel for gjenoppbygging av infrastruktur og beskyttelse av dette arbeidet.

Karakteristikken av egen gruppe korresponderer med avgrensningene til andre nasjoners soldater, lokal sivilbefolkning, det norske sivile samfunnet og andre vernepliktige avdelinger. Som soldater er de humanitære. Våpen og krig spiller en sekundær rolle i fremstillingene av egen gruppe.

Den profesjonelle fredssoldaten

Det var særlig tre diskursive mobiliseringer som dannet grunnlaget for soldatenes legitimeringsstrategier. En forståelse av det å være profesjonell ble koblet til en fremstilling av soldaten som først og fremst innrettet på fredsrelaterte oppgaver. Denne koblingen ble så forankret og naturliggjort i representasjonen av det norske som iboende humanitært. Dette innebar at meningsinnholdet i profesjonell og humanitær gled over i hverandre.

I den grad fremstilling av profesjonalitet ble knyttet til krig var dette via referansen til amerikanske og britiske soldater. Som bærere av en profesjonsidentitet satt av krigens krav utgjorde disse en positiv referansegruppe. Således skrev grenaderene sin profesjonsforståelse inn i en tradisjonell kjønnnet diskurs der maskuline verdier som mot og stridsdyktighet utgjør fellesskapets inklusjonskriterier (Andreassen og Ingalls 2009; Hutchings 2008). I denne sammenheng ble spørsmål om kvinners medlemskap til bataljonen utelukkende knyttet til den delen av profesjonalitet som handlet om militærfaglige ferdigheter og ikke de som knyttet an til det norske fredsprosjektet.

Likevel stod det humanitære som en sentral meningstilskrivelse til det å være soldat. Alle holdningene, som det å stille seg åpen til nye kulturer, ikke være dømmende, opptre med modenhet, seriøsitet, respekt og lojalitet, ble

koblet til det humanitære og inngikk samtidig i det å være en profesjonell soldat. Dette bildet forsterkes ved at det fortelles en historie om nordmenn som et fredelig, egalitært og grunnleggende humant folkeslag. Soldatene fremstiller på denne måten sin identitet, hvem de er, på basis av en essensialistisk forståelse av norsk "natur", noe som avspeiler refleksjonen rundt soldatenes bruk av kulturbegrepet. Kulturbegrepet praktiseres på linje med en iboende sannhet, og ikke som gjenstand for endring, noe som kunne ha vært eller vil bli annerledes. Denne diskursive mobilisering kobler norsk mentalitet som humanitær og fredsorientert til soldatenes kvalitet som fredssoldater. Koblingen tas for gitt og inngår blant annet i begrunnelsen for tilliten til at Telemarkbataljonen ikke vil overskride etiske grenser med tanke på eventuelle oppdrag bataljonen vil utføre i fremtiden.

Profesjonalitetsbegrepet i bruk

Bruken av profesjonalitetsbegrepet er tosidig. En praksis forholder seg til det nære og konkrete i form av soldatenes fremstilling av den rollen de spiller på "bakkenivå" under de enkelte oppdragene de har deltatt i. Profesjonalitet knyttes i denne sammenheng til den rollen soldatene spiller i forhold til den konkrete jobben de utfører og de holdningene dette innebærer. Disse holdningene kan rettes eksternt som relasjonen til oppdraget og sivilbefolkningen som skal hjelpes, og internt i forhold til kameratskapet innad i bataljonen. Det er i praksis snakk om respekt for og forståelse av kultur og om å opprettholde de militærfaglige kvaliteter som forventes. Denne siden av profesjonaliteten praktiseres som et aktivt bevisst reflekterende forhold mellom soldatene som ansvarlige aktører og den aktiviteten de utøver og de idealer som skal opprettholdes. Soldatene beskriver "vi" (Telemarkbataljonen) som handlende refleksive subjekter, nært knyttet til aktiviteten som foregår på bakkenivå. Her er det snakk om enkeltmennesker som tar initiativ, gjør valg og handler. Denne fremstillingen står i kontrast til den andre siden av profesjonalitetsbegrepet slik det retter seg mot det forsvarspolitiske nivået og debatten om de ulike oppdragenes legitimitet. Her tegnes bildet av soldatene som verktøy for politikerne, som gjør en jobb ut i fra norske myndigheters ønsker: "Men, når da først politikerne bestemte seg for å bruke et av sine verktøy i for eksempel i Irak da, så syntes jeg det er viktig at vi har avklart den rollen der på forhånd (...)". Ansvaret plasseres på det forsvarspolitiske nivået

og soldatenes tilstedeværelse i et gitt oppdrag er et resultat av dette. Med andre ord; "Du er satt til å gjøre en jobb, og den gjør du". Dette kommer spesielt godt frem i de tilfeller hvor soldaten føler at kritikken av oppdraget rammer Telemarkbataljonen som gruppe. Soldatene fremstiller spørsmål rundt legitimiteten til de ulike oppdragene med distanse. Dette betyr ikke at de ikke er i stand til å legitimere tilstedeværelsen i de ulike oppdragene, men at den diskursive mobiliseringen er langt svakere når det kommer til disse spørsmålene, i tillegg til at slike spørsmål i liten grad problematiseres. De forventningene som rettes mot profesjonelle soldater som subjektposisjon brukes i denne sammenheng som legitimerende kraft i seg selv.

Fra soldater av folket til soldater for staten, til soldater for alliansen?

Det var som vist tre diskurser som underbygget grenaderenes representasjon av "den nye soldaten" anno 2004. Disse korresponderte i høy grad med de nevnte institusjonelle føringene i de historiske, sosiale og funksjonelle imperativene. Soldaten var profesjonell, med alt hva dette innebar av militærfaglig ekspertise. Samtidig inkorporeres den humanitære diskursen inn i profesjonalitetsbegrepet, uttrykt som del av de holdningene som ligger til grunn for profesjonalitet. Videre var soldatenes identitet som humanitære fredssoldater tuftet på forestillingene om norsk mentalitet som egnet nettopp for fredsrelaterte sysler. Det er i denne koblingen mellom det humanitære og det profesjonelle man finner kontinuiteten til dagens kriger representasjon, da bruk av norske soldater i utlandet nettopp har vært legitimert som fredsbevarende eller fredsopprettende.

At Afghanistan utgjør et vannskille i kampen om hva som utgjør den gode soldaten levner i denne sammenheng den offentlige debatten liten tvil om. Man ser at rådene føringer i det funksjonalistiske imperativet, i form av transnasjonal militær integrering og likedanning, hvor norske styrker i langt større grad utfører samme kamprelaterte handlinger som briter og amerikanere, kommer i konflikt med rådene trekk i det sosiale imperativet, der bruddet med forventninger til hva norske soldater er, initierer en sivil-militær splittelse som løper helt inn i regjeringslokalene.

Hvordan og når denne endringen skjer må det derimot forskes mer på. Det er likevel nærliggende å tro at mekanismer for institusjonell likedanning opptrer på flere nivåer. For det første initieres dette på forsvarspolitisk nivå, der behovet for å vise alliansemessig solidaritet utfordret balansegangen mellom freds-

aktivisme og krig allerede i 2004. Ifølge Astri Suhrke, Arne Strand og Kristian Harpviken (2004: 56) var bidraget til Operation Enduring Freedom, iberegnet spesialstyrker og kampfly på 943,5 mill., i kontrast til det 226 mill. store bidraget til det som da ble fremstilt som den fredsbevarende ISAF styrken. For det andre opptrer likedanning på mikronivå, der interaksjon mellom soldater i fra ulike nasjoner sprer dominante måter å tenke soldat på. Slik diffusjon av verdier og symboler blir spesielt påtrengende i de tilfeller norske styrker har få spesifikke begrensninger i henhold til deployering, og fremstår derfor like mye som et redskap for andre krefter i alliansen, enn for den norske staten:

Ut i fra politisk hold og fra forsvarrets øverste ledelse har jeg aldri, i de tre oppdragene jeg har vært i utlandet, blitt konkret fortalt hva hensikten er med det jeg gjør, på en realistisk måte. (...) Vi blir stående i et litt sånn vakuum med hensyn til hva vi skal drive med. Det fører til at vi som nordmenn har litt lett for å bli lurt, å bli utnyttet av andre. Det er det som er drawback'et når man ikke har en definert sikkerhetspolitisk og militær tankegang som er definert og fordelt ned til de som skal gjøre jobben. Man blir altså dratt inn på andres premisser og kan ofte bli lurt til å gjøre "kinky" jobber, som man egentlig, sett i fra norske interesser godt kunne tenke seg å slippe å være involvert i. Vi er en av de som stiller opp veldig mye (offiser fra Telemarkbataljonen 2004).

Sitatet beskriver hvordan spørsmål om hva som skal være den norske soldaten i sterk grad er et spørsmål om makt og hvordan økende globalisering reaktualiserer påstanden om at vi skaper vår historie under forutsetninger vi selv ikke er klar over. Spørsmålet er i så måte om man bevist stiller styrkene til disposisjon, eller om dette er et uttrykk for manglende sammenkobling, der aktører på det politiske nivået ikke ser hva som skjer på bakkenivå. Dette er i så fall spørsmål som bør besvares gjennom videre forskning.

Soldatenes legitimering av seg selv, som en kombinasjon av de forventningene som stilles i lys av historiske, sosiale og funksjonelle imperativ, gir en illustrasjon på hvor overraskende raskt institusjonelle mønstre lar seg utfordre og endre. En økende transnasjonal militær integrering har i tråd med NATOs out-of-area-strategi tvunget frem nye og alternative diskursive mobiliseringer vedrørende legitimeringen av norske soldater. Fra og med den kalde krigens slutt og frem til i dag har denne endringen gått svært raskt. De soldatene jeg intervjuet i 2005 tegner således gjennom sine legitimeringsstrategier et steg på veien mot dagens situasjon, der ambisjoner om å være humanitær stormakt kommer i konflikt med det å være en liten militærmakt.

Litteratur

- Caforio, Giuseppe (red.) 2006: *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Springer
- Edström, Håkon, Lund, T.N og Matlary J.H. (red.). 2009: *Krigerkultur i en fredsnasjon*: Oslo: Abstrakt forlag
- Fairclough, Norman. 2002: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity
- Friis, Karsten. 1999: *Stat, nasjon og verneplikt: en genealogisk analyse av stats og nasjonsbygging i Norge med fokus på verneplikten*. NUPirapport: nr. 243. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt
- Haaland, Torund Laugen. 2008: *Small Forces with a Global Outreach, Role perception in the Norwegian Armed Forces after The Cold War*. Department of Political Science, University of Oslo.
- Hockey, John. 2002: 'Head down, bergen on, mind in neutral': The Infantry Body. *Journal of Political and Military Sociology*, 2002, Vol. 30, No. 1: 148–171.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise. 1999: *Diskurs analyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag
- Moskos, Charles C. og Segal, David R. 2000: *The Postmodern military: armed forces after the Cold War*. New York: Oxford University
- Moskos, Charles C. 1976: The Military. *Annual Review of Sociology*, Vol 2: 55–77
- Mæland, Bård. 2003: "At alle behandles likt og med respekt, uansett bakgrunn?" *Forsvarets verdigrunnlag og norske offiserer i KFOR*. Institutt for forsvarsstudier, IFS Info 3/03.
- Mæland, Bård. 2004: *Skadeskutt idealisme: norsk offisermoral i Kosovo*. Bergen: Eide Forlag
- Neumann, Iver B. og Ulriksen, Ståle. 1997: Norsk forsvar og sikkerhetspolitikk. *Norges utenrikspolitikk*. Christian Michelsens Institutt/Cappelen Akademiske Forlag
- Neuman, Iver B. 2001: *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Segal, David R. & Segal, Mandy Wechsler. 1983: Change in Military Organization. *Annual Review of Sociology*, Vol 9: 151–170.
- Guy L. Siebold. 2001: Core Issues and Theory in Military Sociology. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 29: 140–159
- Stortingsproposisjon nr. 42 (2003–2004). Den videre moderniseringen av

Forsvaret i perioden 2005–2008.

Astri Suhrke, Kristian Berg Harpviken & Arne Strand. 2004: *Conflictual Peacebuilding: Afghanistan Two Year After Bonn*, CMI Report no 4. Bergen: Chr. Michelsen Institute, 78 pp.

Telemarkbataljonen. 2004: "Hurtig reaksjon – Fleksibel styrke, Kampavdeling for innsats ved krise og krig; på høy beredskap, med betydelig slagkraft".

Telemarkbataljonen. 2004: "Verdigrunnlag Telemarkbataljonen".

Todorov, Tzvetan. 1992: *Erobringen av Amerika*. Oslo: Document Forlag

Ulriksen, Ståle. 2002: *Den norske forsvarstradisjon – militærmakt eller folkefor-svar?* Oslo: Pax Forlag

Wood, Linda A. og Kroger, Rolf O. 2000: *Doing Discourse Analysis*. Sage Publications, Inc.

Summary

During the last decades Norwegian military forces have been subject to substantial reform and transnational integration with allied forces. This development has intensified the emphasis on the professionalizing of Norwegian soldiers, as a contribution to NATO's "out of area" strategy. This article traces a shift in the discursive representation of the Norwegian soldier – from a peace oriented defender of the national state, towards a tool for transnational military integration. Contrary to military traditions, recent presentations of Norwegian soldiers have been in references to combat and war. Portraying soldiers as "warriors" seems like a radical change compared to how such soldiers were portrayed just a few years earlier. In this concern the intention is to illustrate how the identity of Norwegian soldiers is constructed in relation to contemporary historical and global changes. The study was based on interviews with Norwegian professional soldiers, having been deployed in Kosovo, Iraq and Afghanistan, prior to 2004. These soldiers presented themselves as professionals in terms of military capabilities, but at the same time incorporated a humanitarian peace discourse as part of what it meant to be professional. This representation – of the humanitarian professional peace soldier – was constructed in opposition to the more combat-related representations of other forces, such as British and American soldiers. Today, we find that the representation of Norwegian soldiers is much closer to that of other combating forces in NATO. Based on these findings, the article concludes that the com-

bination of "professionalism" and "peace building" constituted an indispensable element of legitimacy and therefore continuity towards contemporary representations of the Norwegian soldiers as a "warriors".

Keywords: military sociology, professional soldiers, identity, institutional change, globalization